

OLDTIDSVÆVE

FORHISTORISK MUSEUM

1967

Udstillingen
er åben
hver dag kl. 10-17
på
Aarhus Museum
Vester Allé
i tiden
3. juni - 15. august
✱

*Forsiden: Analysetegning til hårnet fra Arden mose i Himmerland.
Teknik: sprang. Dragtnål fra yngre bronzealder.*

Frontispiece: Analytical diagram for the hair-net from Arden peat-bog, Aalborg county Himmerland. It is made in a plaiting technique known as »sprang«. Dress-pin from Later Bronze Age.

Fig. 1. Beduintelt med åskonstruktion fra Qatar, Arabien. Teltdugen er importeret fra Syrien. I forgrunden bedeplads med nichen vendt mod Mekka.

1. Bedouin tent with roof-beam construction, from Qatar, Arabia. In foreground a prayer-space with its niche pointing towards Mecca.

Udstillingen »Oldtidsvæve«, som Forhistorisk Museum sommeren 1967 huser og præsenterer, er uløseligt knyttet til dr. phil. Margrethe Halds mangeårige virke som Nationalmuseets kyndige ekspert i analyse af vore hjemlige oldtidstekstiler – et virke, som har haft til følge, at tekstiler hører til blandt vore bedst undersøgte og udførligst publicerede oldsagsgrupper. Men oldsager har deres eget tyste sprog, som forskeren søger at tyde. Problemer i det danske materiale fik tidligt dr. Hald til at søge mere talende kilder: etnografisk materiale blev draget ind i undersøgelserne. Men det blev ikke ved det – dr.

Hald drog selv ud, først til Syrien og Libanon (1960–61) og siden til Sydamerika (1965–66), og hjembragte det enestående materiale, som her præsenteres sammen med danske oldtidstekstiler. Det er Nationalmuseets sager, vi udstiller, først og fremmest den navnkundige Huldremosedragt. Forhistorisk Museum har blot på et enkelt punkt suppleret med sine egne samlinger. Vi har udstillet tre sorte gedehårstelte: på plænen foran museet et stateligt beduintelt fra Kuwait, i museets forhal to småtelte, endnu et beduintelt fra Syrien, og endelig et telt fra det fjerne Afghanistan.

Med de to arabertelte, der begge er værkstedsfremstillet i Syrien, har vi ønsket at knytte forbindelsen til rundvæven i udstillingens sidste rum, og med afghanerteltet, der er vævet på vandret jordvæv, vil vi blot antyde det sorte telts vide udbredelse inden for hele den gamle verdens tørre og halvtørre områder. – Som boligform er det sorte telt enestående deri, at det overhovedet er den eneste permanente bolig af *vævet* materiale, som kendes.

Fælles for alle sorte telte er, at de består af en dug af sammensyede stofbredder, der ved hjælp af barduner er spændt ud over teltstænger. Teltet er først rejst, når disse tre bestanddele er bragt i balance; herved adskiller det sorte telt sig afgørende fra andre og simple teltformer, der alle har et selvbærende skelet.

Disse specielle træk ved det sorte telt genfindes i det væsentlige i israelitternes tabernakel, der beskrives omkr. 600 f. Kr. i 2. Mosebog. Men beskrivelsen hviler på ældre tradition. I dag anser man det for sandsynligt, at det sorte telt har sin oprindelse i Vestasien engang i det 2. årtusind f. Kr., d.v.s. nogenlunde samtidig med at dromedaren blev taget rigeligere i brug som last- og ridedyr. Selve boligformen skulle ifølge disse teorier være opstået af simple hytteformer med åskonstruktion under indflydelse fra bykulturer, hvorfra bardunprincippet efter alt at dømme hidrører.

I forbindelse med det syriske telt udstiller vi en del husgeråd og dragter, indkøbt i 30'erne, som museet er kommet i besiddelse af ved en storslået testamentarisk gave fra Østerlandsmissionen i 1965. Sagerne i og omkring det afghanske telt er indkøbt af museets egne folk på ekspeditioner i Afghanistan i årene 1960–61 og 1965–66.

Klaus Ferdinand.

Udstillingen »Oldtidsvæve« omfatter samlinger fra vort eget land, fra Orienten og Sydamerika. Den tager sit udgangspunkt i tekstilfund fra nordjyske moser, først og fremmest fra ét betydningsfuldt fund, som er gjort i Huldremose ved Ramten i Nimtofte sogn på Djursland. Herfra kom i 1890'erne ad dunkle veje til Nationalmuseet et stort, brunt tøjstykke af form som et rør – eller, måske bedre sagt – som en sæk, åben i begge ender.

Stykket viste intet spor af søm eller syning; men en fin, næsten umærkelig ændring i teksturen viste en linje efter »rørets« højderetning og røbede derved vævningens konstruktion. Ved analyse afsløredes, at linjen skyldtes tilstedeværelse af en lukning eller en slags »lås«, hvormed tøjet holdes sammen i rørformen, og »låsen« er dan-

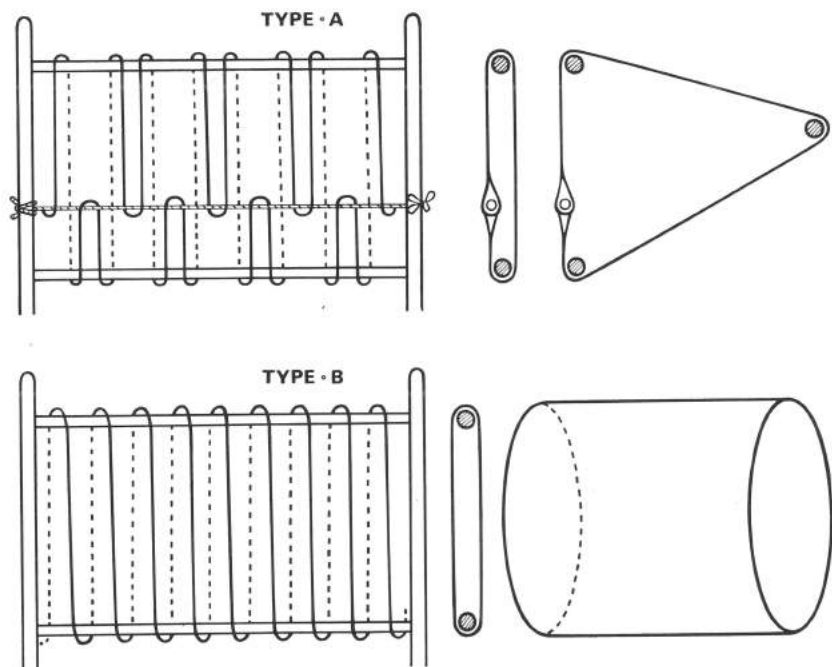
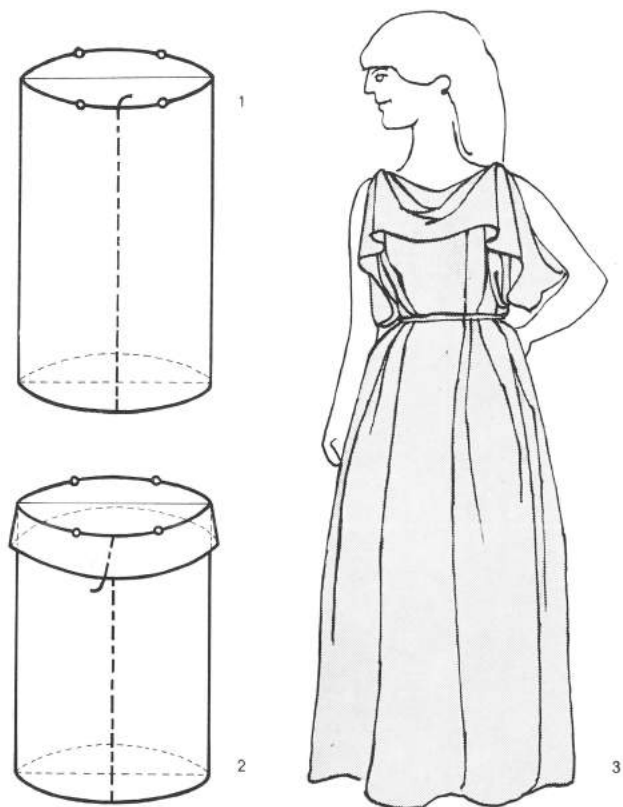

Fig. 2. Diagram visende to forskellige principper for rundvævning: Type A: løkke-metoden, type B: spiralmetoden.

2. Diagram showing two different principles in tubular weaving: A: the loop method; and B: the spiral method.

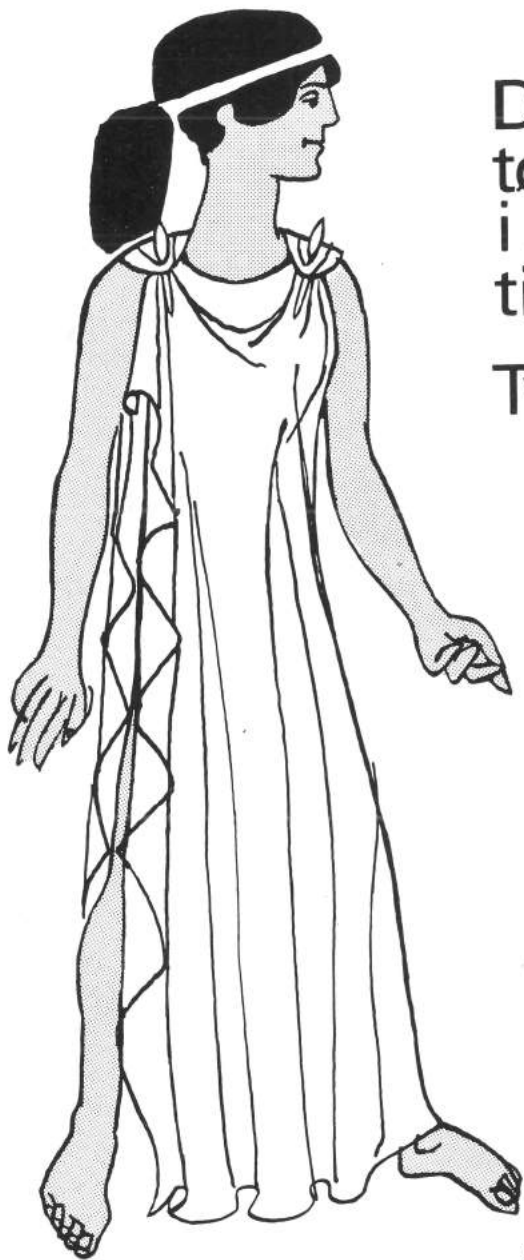
Dragt af
tøjet
i rørform
Type · a

Fig. 4. Skematisk fremstilling af en rundvævning i primær tilstand. 1. Samlings-tråden i stilling i »låsen«. 2. Øverste parti af stoffet foldet over til et kort slag; de runde mærker angiver punkterne for placering af nåle for dragtens ophæftning ved skulderpartiet. 3. Rundvævningen anvendt som heldragt med den lukkede græske peplos som forbillede.

4. Schematic presentation of a tubular weaving in its original form. 1. Closure-thread in position in the »closure«. 2. Upper part of the material folded to form a short »fall«; the circles mark the points where brooches hold the dress at the shoulders. 3. The tubular weaving used as a full gown, with the closed Greek peplos used as archetype.

Fig. 3. Rundvævet kvindekjole fra Huldremose på Djursland. Opstillingen inspireret af den græske peplos.

3. Tubular-woven woman's dress from Huldremose peat-bog on Djursland. The presentation is inspired by the Greek peplos.

Dragt af
tøjet
i udbredt
tilstand

Type · a

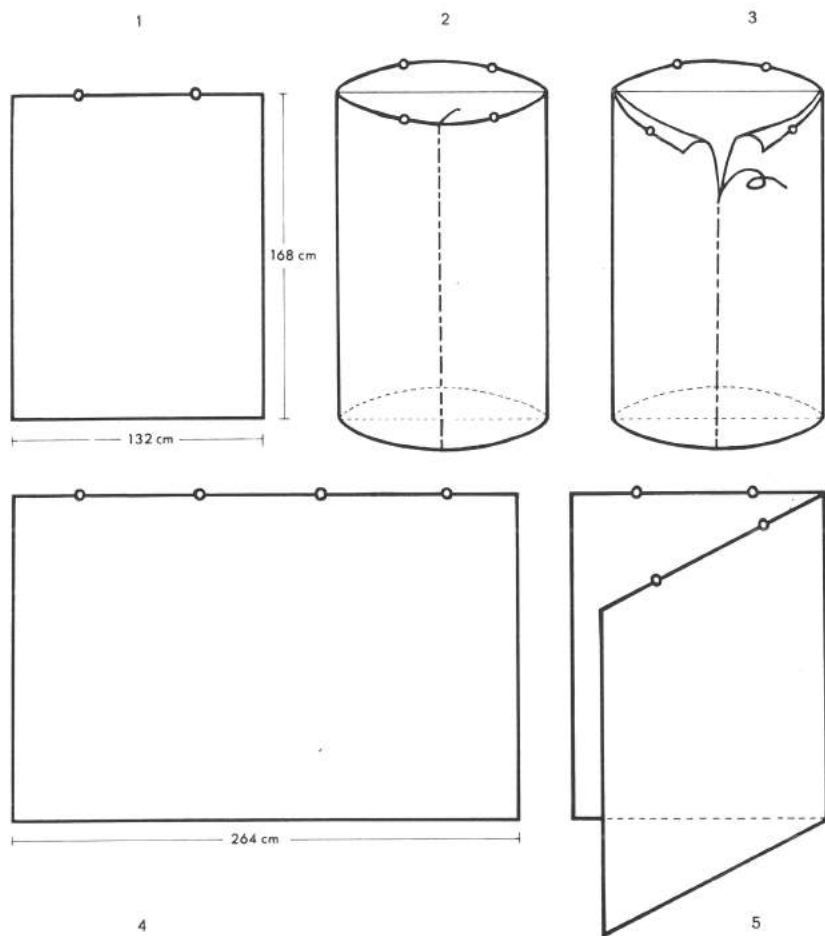

Fig. 5. Skematisk fremstilling af en rundvævning i udbredt tilstand. 1. »Røret« lagt fladt sammen. 2. Samlingstråden i stilling i »låsen«. 3. Samlingstråden under udtrækning af låsen. 4. Den åbne rundvævning bredt ud. 5. Vævningen foldet. 6 (overfor). Vævningen arrangeret som en heldragt med den i siden åbne græske peplos som forbillede. Store dragtnåle på plads ved skuldrene.

5. Schematic presentation of a tubular weaving in opened form. 1. The »tube« laid flat. 2. The closure-thread in position in the »closure«. 3. The closure-thread being withdrawn. 4. The open tubular-weave spread out. 5. The weave folded in two. 6 (opposite). The weave used as a full gown with the side-opened Greek peplos as archetype. Large dress-pins are in place at the shoulders.

net under vævningen ved, at to rækker mødende trådløkker forbindes ved en gennemløbende tråd. Hvis denne samlingstråd trækkes ud, åbnes låsen, tøjjet kan bredes ud i plan og vil foreligge som et firkantet stykke med æg på alle fire sider. Skæring er der ikke behov for.

Det drejer sig således om et produkt, som byder på to forskellige anvendelsesmuligheder: den primære at udnytte rørformen, den sekundære at bruge firkantformen.

Væven, som har kunnet præstere produkter af denne beskaffenhed, og som vi for nemheds skyld vil kalde for *rundvæven*, har fundene desværre aldrig skænket os; men det kan i hvert fald sluttes, at den havde to vandretliggende bomme eller tværstænger, hvorom garnet, som skulle danne grundlag for den kommende vævning, blev lagt op i ring. Imellem bømmene og parallelt med disse var opspændt den snor eller kraftige tråd, som skulle forbinde løkkerne på de omdrejede kædestråde, deraf »låsen«. Sml. diagram fig. 2.

Det var nu en nærliggende tanke, at Huldremosetøjjet ikke var et enestående stykke, og det viste sig da også, at der på Nationalmuseet fra gammel tid havde henligget endnu en rundvævning, dog desværre mindre velbevaret og indkommet fra et ukendt findested.

Imidlertid medførte den intensive udnyttelse af vore tørvemoser gennem 1940-årene, at en række nye moseligfund kom for dagen og med dem en del værdifulde tekstiler, de fleste fra midt- og nordjyske egne. Der fremkom bl. a. to fragmenter, som besad virkelig oplysende træk, det ene, som stammer fra Borremose i Himmerland, ses på denne udstilling, medens det andet, som blev optaget ved Ræbild skovhuse, tilhører Aalborg historiske Museum. De omtalte tøjer har begge et område med en del af en »lås« intakt, tilstrækkeligt til at bevise deres oprindelse som rundvævninger.

Med de nye moseligfund fulgte også flere velbevarede firkantede tøjer, som efter alt at dømme er fremstillet som rundvævninger og derefter åbnet, en tolkning, man vel næppe var kommet til, hvis ikke Huldremosevævningen havde bragt forklaringen på metoden.

Som den bedst bevarede og smukkeste af de firkantede vævninger må nævnes et ternet tæppe fra Thorup mose ved Hobro. Det er tilfældigt det største og måler 280 × 158 cm. Mindre af format, men også med ternet mønster og tillige prydet med frynser er et tørklæde, der ligesom det store rørformede tøjstykke har Huldremose som hjemsted

Fig. 6. Relieffremstilling af kvinder iført heldragter, på sølvkarret fra Gundestrup mose i Himmerland. 1. årh. f. Kr. (Efter Steenstrup).

6. Relief of women attired in full-dress, on the silver cauldron from Gundestrup peat-bog in Himmerland. First Century B.C.

– dog er de to stykker ikke optaget sammen. Med tørklædet fulgte en nål bestående af en fugleknogle.

Med de nu nævnte eksempler søger udstillingen at give et nogenlunde dækkende indtryk af vævekunsten, som den udøvedes i vort land i et tidsrum, der omtrentlig spænder fra 500 f. Kr. til et stykke ind i de første århundreder af vor tidsregnings begyndelse – dog må det tilføjes, at gravfundenes vidnesbyrd savnes, idet ligbrændings-skikken blev den herskende gravskik, hvilket medførte tab af tekstiler.

Fig. 7. Rundvæv med tre bomme opsat til vævning af en kornsæk. Det færdige tøjstykke breddes ud, og løkkerne på tværgrænserne arbejdes sammen i en smuk fletning. Derpå foldes stoffet og samles i siderne ved syning. Hama, Syrien.

7. Tubular loom with three beams set up for the weaving of a corn-sack. The completed cloth will be spread out, and the loops on the edges plaited together in a neat design. The cloth is then folded, and gathered at the edges by sewing. Hama, Syria.

De mosefundne tekstiler bragte betydningsfulde nyheder på to felter, det vævetekniske og det dragttypologiske. Hvad det første angår vil det sige, at det rørformige tøjstykke fra Huldremose viste tilstedeværelsen af rundvæven, som ikke havde været at spore ud fra materialet fra den forudgående periode, bronzealderen. Så vidt

Fig. 8. Gammel væverske knytter en række søller til brug i vandret trædevæv. Nebk, Syrien.

8. Old weaving-woman knotting a row of beddles (loops for raising and lowering alternate warp-threads) for use on a horizontal treadle loom. Nebk, Syria.

vides mangler vi lignende vidnesbyrd fra arkæologisk materiale i det øvrige Europa.

Hvor længe rundvæven var i brug i Danmark er endnu et åbent spørgsmål, men om dens levedygtighed helt ind i industriens tidsalder kan hentes beviser fra andre områder, således fx. fra Den nære Orient, hvor den var i brug først i 1960'erne. På denne udstilling ses to eksempler fra Syrien, det ene en tobommet væv med opsætning til

Fig. 9. Indianerkvinde af Guambiano-stammen i færd med at fremstille en lille rundvævning, som skal lukkes op og udgør den ene halvdel af en poncho for en mand. Sydvestlige Colombia.

9. Indian woman of Guambiano tribe engaged in weaving a little tubular-woven piece, which will be opened up and will form half of a poncho for a man. South-west Colombia.

et såkaldt »ægte« tæppe, d.v.s. et håndknyttet tæppe, det andet et enormt stort redskab udbygget med tre bomme beregnet til vævning af teltdug af sorte gedehår, et typisk beduintelt.

Spinkle og lette er i modsætning hertil to rundvæve, som blev fundet i brug i 1966 hos Guambiano indianerne i det sydvestlige Colombia. På den største væv ses et kvindeskørt under arbejde, på den mindre et stykke, som skal udgøre halvdelen af et mandligt dragtstykke, en såkaldt »poncho«, en simpel beklædningsgenstand, som kun består af et aflangt, firkantet tøjstykke med et hul i midten til at stikke hovedet igennem. Hos Guambianoerne fremstilles ponchoen ad to gange, d.v.s. af to små rundvævninger, som først lukkes op ved

udtrækning af samlingstråden, foldes ud og derefter samles ved syning, De nævnte fire væve er alle mærket med et stort A, hvilket skal tilkendegive, at de er opsat efter den metode, løkemetoden, som nu er omtalt, og som Huldremosestøjet er exponent for.

Til forskel herfra må nævnes et andet princip for rundvævning, karakteristisk ved ikke at danne »lås«, d.v.s. at garnet til anlægget vindes op omkring vævens bomme i ensrettet forløb. Trådens passage kommer derved til at beskrive en spirallinje, og de væve, som her repræsenterer denne teknik, er mærket med et stort B. Typen, der er ret almindelig i Sydamerika, tjener både til båndvævning og fremstilling af større tøjer. Ønskes produktet anvendt i udbredt tilstand, må det åbnes ved gennemskæring. Det for os mest nærliggende problem er: hvorledes har vi udnyttet vore rundvævninger, hvorledes har det rørformige tøjstykke fra Huldremose været båret? Der kan nemlig ikke være tvivl om, at det er en beklædningsgenstand, selv om både form og de noget aparte proportioner er påfaldende. En højde på 168 cm og en omkreds på 264 cm tyder unægtelig på en speciel dragttype, endnu ukendt i bronzealderen. Som et skønt i almindelighed kan det ikke med rimelighed opfattes, snarere er det en heldragt, men da hvilken?

Desværre gælder det for de mosefundne tøjer i det hele taget, at de ikke er nedlagt med omhu og orden, og fundene i sig selv belyser ikke bæremåden. Til løsning af problemerne må søges hjælp fra andre kilder som billedfremstillinger. Mest nærliggende er her billederne på det berømte sølvkar fra Gundestrup mose i Himmerland, af arkæologerne anset for et keltisk arbejde fra 1. årh. f. Kr. Her ses på et af reliefferne to kvinder, den ene set en face, den anden i profil, og begge iført ærmeløse heldragter med en svag nedskæring foran i halsrundingen.

Tydeligere udformet er som regel kvindedragterne på græske kunstværker, som næppe kan være meget yngre end Huldremosefundet. Såvel statuer som relieffer fra 5. årh. f. Kr. gengiver ofte det klædningsstykke, som almindeligvis betegnes som en peplos, og som menes at være af dorisk oprindelse. I korthed kan siges, at en peplos består af et rørformigt stykke tøj eller af en rektangulær vævning, der kan anbringes således, at den lades åben i den ene side. Bæremåden bliver i princippet den samme, hvad enten dragten er åben eller lukket,

Fig. 10. Guambiano-indianer fletter strimmel af strå til hatte. Sydvestl. Colombia.
10. Guambiano Indian plaiting a strip of straw for a hat. Southwest Colombia.

idet stoffet hæftes op og fastholdes på skuldrene ved hjælp af nåle, som deler tøjets overkant i tre dele: en åbning i midten for hovedet og to ved siderne for armene. Dragten kan bæres uden bælte, men ses hyppigt med ét eller to. Såfremt det anvendte tøjstykke overstiger kvindens højde, foldes det overskydende stykke ned og danner et slag

eller »overfald«, som virker ganske flot og er praktisk, idet det kan lægges op over hovedet i kulde og dårligt vejr. Også som udtryk for sorg brugte grækerinderne at tilhulle deres hoved.

Disse forhold passer påfaldende godt på Huldremosetøjets egenskaber, og den opstilling, hvori det præsenteres, er da også inspireret af den doriske peplos. Ejendommeligt er det for øvrigt, at der blandt tekstilerne fra de danske moseligfund ikke er fremkommet udformede dragtstykker som benklæder og ærmedragter, dannet ved tilskæring og syning. Dette tyder på, at man gennem den keltiske tid har klædt sig i hele tøjer, som svøbtes om kroppen og arrangeredes ved hjælp af bæltter, og eventuelt ved hæftninger med nåle. Dragter af denne art kaldes *uskårne dragter* eller *svøbedragter*, og gruppen er stor og udbredt, kendt såvel fra den gamle som den nye verden og såvel fra fortid som nutid.

Lad os bevæge os frit ud i tekstilernes brogede verden. Over næsten hele jordkloden har menneskenes døtre brugt ten og skyttel. Der er talrige lighedstræk fra kontinent til kontinent, for menneskene er på mange måder ens; deres tankegang og deres kontakter unddrager sig ofte vort kendskab. I Sydamerika er den uskårne dragt fundet i brug af svenske etnografer i begyndelsen af dette århundrede, hos Chiriguano og Choroti indianerne. Både den åbne og den rørformige type forekom, endog konstruktionen med »lås« er lejlighedsvis iagttaget. Til hæftning på skuldrene klarede indianerkvinderne sig med kaktustorne, men også nåle af metal var i brug, og store dragtnåle falbydes den dag i dag almindeligt på markeder i Peru og Bolivia.

Det er dog væsentligt, at dette rundvævningsprincip er vidt udbredt, men hvor det kendes, optræder det kun sporadisk. Foreløbig er det af forskellige forskere registreret på en række lokaliteter i det amerikanske kontinent: nordligst på Canadas vestkyst, derefter i Mexico og med nogenlunde sammenhængende udbredelse ned gennem Mellemamerika, det nordlige og vestlige Sydamerika til og med Peru. Inden for Andes kendes det endnu hos adskillige indianerstammer så langt sydpå som ind i Argentina.

I den gamle verden er det påvist i det sydvestlige hjørne af Europa, i flere lande i Den nære Orient og så langt østerud som i Tibet og på Celebes.

Princippets ælde er betydelig. Ved udgravninger på Perus nordvestkyst i 1940-årene afdækkede den amerikanske arkæolog Junius Bird nogle bopladser, som dateres til ca. 2500–1200 f. Kr. Her levede på et meget lavt kulturelt stade en befolkning, som ernærede sig ved fiskeri og indsamling af rødder og frugter fra vilde planter. Keramikfremstilling var ukendt, og det menes, at kogning foregik i kalabasser ved hjælp af ildvarmede sten. Måske drev disse mennesker lidt primitivt jordbrug; i hvert fald havde de bomuld, og af denne tilsat taver af visse andre lokale planter tilvirkedes tarvelige tekstiler. I rester af disse er påvist et kædearrangement med løkker samlede over en tråd i en slags »lås«, altså det tekniske princip, som var en nyhed i Danmark et par årtusinder senere.

Men – ingen ved, hvorfra dette primitive folk var kommet. Kulturområder er ofte lige så vanskelige at knytte sammen som muldne og brudte oldtidstekstiler.

Margrethe Hald.

Ung indianerkvinde spinder ulden ved at rulle den mod sit lår.

Young Indian woman forming her thread by rolling the spun yarn against her right thigh. Colombia.